

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 19

Засновано у 2015 році

Рівне – 2024

УДК 37 : 005.591.61 -66
ББК 74.200

Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип. 19.Том.2. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 264 с.

До збірника увійшли наукові праці з теорії і методики освіти та виховання. У наукових розвідках представлено різновекторність сучасних підходів до змісту, форм і технологій освітнього процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Павелків Катерина Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету.

Члени редколегії:

Androszczuk Irena (Андрощук І. М.), доктор габлітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща);

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри міжкультурної комунікації, теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури Рівненського державного гуманітарного університету;

Вихруш А. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Грицай Н. Б., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобилянський О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету;

Ковальчук О. С., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Національного університету харчових технологій;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Мельничук І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Інноватика у вихованні. Випуск 19. Том 2. 2024.

Пелех Ю. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Pobirchenko Natalia (Побірченко Н. С.), доктор габлітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща);

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Савчук Б. П., доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка;

Sieradzka-Baziur Bożena (Сєрадзька-Базюр Б.), доктор габлітований, професор, проректор з наукової роботи і освітніх програм, Академія «Ігнатіанум» у м. Кракові (Республіка Польща);

Сойчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

SirojC Zdzislaw (Сіройц Здзіслав), доктор габлітований соціальних наук в галузі педагогіки, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща);

Баліка Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Бричок С. Б., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Skubisz Jolanta (Скубіш Йоланта), кандидат соціальних наук в галузі педагогіки, ад'юнкт відділу педагогіки і психології Академії гуманітарно-економічної в м. Лодзь, член групи соціальної педагогіки в Комітеті педагогічних наук Польської академії наук у Варшаві (Республіка Польща);

Останчук Н. О., кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шадюк О. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» індексується міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus International: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=48435>

Упорядники: проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.
Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 5 від 14 травня 2024 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ЗМІСТ

Біда О., Чичук А., Кучай Т. Професійно-педагогічна підготовка учителів у педагогічних училищах у період повоєнної відбудови освіти (40-90-ті роки ХХ століття).....	6
Місечко О. Розвиток читацької грамотності студентів немовних спеціальностей на матеріалі професійно-орієнтованих іншомовних текстів...	15
Пантюк Т., Ревть А. Дитиноцентризм виховання у творчості письменників Закарпаття (20–30-х рр. ХХ ст.).....	28
Пустовіт Г., Баліка Л., Петренко І. Теоретичні конструкти професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічному коледжі як заклади фахової передвищої освіти.....	37
Rudenko N., Rudenko W. Specyfika tożsamości etnicznej przyszłych pedagogów i logopedów.....	49
Сейко Н. Духовна освіта на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття у контексті теорії етноконфесійної дифузії.....	60
Федяєва В., Шалівська Ю. Народно-педагогічна складова формування художньо-емоційного світу дитини за спадщиною В. Сухомлинського.....	76
Бондар І. Проблемно-пошукова діяльність на уроках історії як засіб формування креативності учнів.....	87
Ветрова І., Потапчук С. Можливості та проблеми реалізації автономії здобувача освіти в онлайн-навчанні.....	96
Вінтоняк О. Досвід діяльності педагогічних коледжів США крізь призму розвитку закладів фахової передвищої освіти в Україні.....	106
Grytsyk N., Cherevko I. Navigating English language teaching through lexical approach: holistic perspective.....	119
Левчук І. Духовно-просвітницька, соціально-меценатська діяльність провідних діячів православних братств Волині (другої половини ХІХ – початку ХХ століття) у становленні та збереженні духовно-моральних традицій виховання.....	130
Нестерук С., Синевич Б. Наративний аналіз як інтерпретація розповіді: методичний коментар.....	143
Поліщук І., Бричок С. Аналіз особливостей наукової школи Т. Д. Дем'янюк.....	153
Стельмашук Ж. Емоційно-етична компетентність вчителя початкової школи як психолого-педагогічна проблема.....	163
Триндюк В., Мартинюк А., Лобанова С. Мотивація здобувачів до вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти.....	171
Шадюк О. Подолання тривожності у дітей раннього віку під час повітряної тривоги.....	183
Шурин О., Симонович Н. Особливості дизайн-освіти у системі технологічної освітньої галузі.....	192
Ясногурська Л., Мічуда Н., Масло І. Рефлексивна діяльність та її організація при вивченні іноземної мови.....	200
Доробки молодих науковців	
Даньшин М. Феномен «лідерства» в психолого-педагогічній науці: теоретичний аналіз.....	207
Демчук В. Етапи та педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту підлітків у процесі творчої діяльності.....	216

Інноватика у вихованні. Випуск 19. Том 2. 2024.

Піддубник В. Вплив технологічного прогресу та штучних нейронних мереж на процес професійного розвитку композитора.....	226
Попова К. Теоретичні засади реалізації полікультурного підходу в процесі вивчення історії здобувачами загальної середньої освіти.....	233
Шульгач М. Педагогічна діяльність Світлани Максимюк в контексті розвитку кафедри педагогіки Рівненського державного гуманітарного університету.....	242
Рецензії	
Петренко О. Кафедра закладу вищої освіти крізь призму розвитку соціокультурного простору регіону [рец. на кн.: Виткалов С. В. Вища гуманітарна освіта в просторі регіональних культурних практик: історико-прикладний вимір: монографія. Publishing House of RSEC, Poznań, Poland – Рівне : ФОП «Брегін А.Р.», 2024. 867 с., іл.].....	250

Попова Катерина

здобувачка ступеня доктора філософії (PhD),
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Рівненського державного гуманітарного університету,
вчителька історії НВК школи-ліцею № 19 м. Рівного,
м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0001-9060-0330

e-mail: katerina121997@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗДОБУВАЧАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні засади реалізації полікультурного підходу в процесі вивчення історії. Наголошено на необхідності знань з історії у здобувачів загальної середньої освіти в контексті полікультурності, що пояснено історичним минулим України, її сучасним євроінтеграційним курсом, зумовлено необхідністю відповідати європейським стандартам, протистояти стереотипам та упередженням. Констатовано, що цінності толерантності та полікультурної компетентності можна сформувані на уроках історії, застосовуючи полікультурний підхід, який потрактовано як відмову від європоцентризму та україноцентризму, фіксацію уваги на різних соціокультурних інститутах, культурах, етнічних спільнотах, взаємовпливах різних народів тощо. За основу визначення терміна «полікультурна компетентність» взято його тлумачення в Законі України «Про освіту» (2017) та «Державних стандартах базової середньої освіти».

Висвітлено принципи реалізації полікультурного підходу. Акцентовано увагу на системності та послідовності вивчення навчального матеріалу, його доступності тощо, що є ключовими для формування полікультурної компетентності.

Ключові слова: полікультурність, полікультурний підхід, компетентність, *Інший*, історія.

Постановка проблеми. Етноконфесійна гетерогенність – об’єктивна реальність лівової частки країн світу, і України зокрема. Хід історії віддавна засвідчив, що співіснування представників різних віросповідань та національностей часто-густо перетворюється на своєрідне мінне поле, потрапляння на яке призводить до катастрофічних наслідків. Це, як і не завершене в Україні суспільне бурління на ґрунті мови й релігії навіть в умовах війни, актуалізує значимість толерантності як однієї з ціннісних установок, яка

має формуватися в здобувачів освіти. Дієвим механізмом досягнення такої мети є формування в них полікультурної компетентності.

Аналіз наукових досліджень з проблеми. Уже не один рік формування полікультурної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти є предметом дослідження науковців, серед яких Н. Яковенко (2008), П. Сікорський (2011), О. Удод (2008).

Мета статті – з'ясувати теоретичні засади реалізації полікультурного підходу в процесі вивчення історії школярами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідною точкою полікультурного підходу та формування полікультурної компетентності є об'єктивна реальність дуальної дихотомії «Я»/«Ти», «Ми»/«Вони». Оскільки шкільний курс вітчизняної історії побудований здебільшого на оповідях не про окрему людину, а про «нас усіх», то, за словами Н. Яковенко, «...це формує в сприйнятті підлітка певний образ колективного «Ми» («образ себе») – узагальнену характеристику свого народу» (Яковенко, 2008, с. 113).

Розвиваючи міркування вченої, можна стверджувати, що в курсі всесвітньої історії «Ми»-образ якщо не відсутній, то опосередкований: навчальні програми з історії Середньовіччя й Нового часу вибудовані так, що здобувач освіти може сприймати їх у ракурсі колективного «Ми» лише зрідка.

Незважаючи на ці особливості «етнічної присутності» в процесі вивчення вітчизняної та всесвітньої історій, одним із важливих завдань загальноосвітньої школи є підготовка здобувачів освіти плекати не тільки власні культурні надбання, а водночас – їхню готовність поважати такі здобутки *Інших*. Це зумовлено різними причинами, зокрема, поліконфесійним та багатонаціональним складом громадян України; необхідністю вироблення в здобувачів освіти вмінь і навичок взаємодіяти в сучасному світі різноманіття й відмінностей.

Причини, котрі актуалізують значимість полікультурного підходу й полікультурної компетентності здобувачів освіти в освітньому процесі, об'єднує спільний дидактичний знаменник: формування в підлітків внутрішньо-мотиваційної настанови лояльного сприйняття *Іншого*, функціонування в їхній свідомості толерантності як її знакової ціннісної константи.

Зосередження уваги на полікультурному підході спонукає визначення сутності останнього. Поняттям «підхід» у педагогіці, на думку П. Сікорського, характеризується «...визначення головних компонентів в освітньому процесі, вирішення яких дозволить досягати оптимальних результатів у навчанні, вихованні та розвитку суб'єктів учіння, і концентрація науково-педагогічних зусиль для їх реалізації» (Сікорський, 2021, с. 97).

Використання запропонованого вченим визначення спонукає стверджувати, що полікультурний підхід – це стратегія організації та реалізації освітнього процесу, який, завдяки фіксації процесу пізнання на конкретному ракурсі життєдіяльності індивідів і соціальних груп, має за мету формування тих цінностей, світоглядних установок учнів/учениць, які сприятимуть

усталенню в їхній свідомості принципу толерантності, сприйняттю ними культурних стандартів, цінностей, поведінкових норм *Інших*, їхніх культурних надбань як здобутку спільної скарбниці людства й забезпечать вплив такого алгоритму світосприйняття на поведінку здобувачів освіти у світі відмінностей.

Серед різних інструментів, які використовуються задля досягнення означеної мети в навчанні надзвичайно важливу роль відіграє підручник, адже він є дієвим засобом впливу на свідомість тих, хто працює з ним, формування / коригування ціннісних установок здобувачів освіти. (Удод, с. 105).

Роль шкільного підручника є знаковою у реалізації будь-якого підходу в під час освітнього процесу здобувачів освіти. Тим часом прикметник «полікультурний» у словосполученні «полікультурний підхід» визначає фокус уваги, конкретизує його «простір» у широких ракурсах пізнання минулого (соціально-економічний та політичний розвиток, історія повсякдення тощо). Полікультурний підхід зосереджує увагу на соціальних групах, члени яких об'єднані тими цінностями й переконаннями, які зросли на ґрунті релігії, соціальних інститутах, що їх об'єднують. Відтак суспільний простір полікультурного підходу звужується до певних «кордонів», конкретизується. Важливою складовою його втілення в процесі вивчення історії є осягнення здобувачами освіти інтелектуальних і матеріальних надбань конкретних соціальних груп (етноконфесійних спільнот, представників різних цивілізацій), що забезпечується в різний спосіб. Зокрема, завдяки рефлексіям здобувачів освіти на відображений у шкільних підручниках матеріал, який відібраний їх авторами на замовлення держави, представлене в затверджених МОН навчальних програмах.

Відмова від представлення здобувачам освіти історії в проєкціях політичного та соціально-економічного просторів буття як домінуючих – одна із заporук успішної реалізації полікультурного підходу. Сучасні дослідники все частіше наполягають на тому, що вивчення історії в загальноосвітній школі має контрастніше представляти позаекономічні проєкції минулого.

Реалізація того чи іншого підходу в процесі пізнання світу учнями/ученицями сприяє здобуттю ними певних знань, виробленню навичок, усвідомленню цінностей тощо. Спільно з іншими результатами освітнього процесу вони визначають сутність компетентностей здобувачів загальної середньої освіти.

Закон України «Про освіту» (2017 р.) визначає поняття «компетентність» як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність» (Закон «Про освіту», 2017).

Полікультурна компетентність як така не фігурує у «Державному стандарті базової середньої освіти». Де-факто, її формує поєднання ідей двох ключових компетентностей: а) громадянської та соціальної; б) культурної. З-поміж

складових перших, зміст полікультурної компетентності визначають ті, які пов'язані «...з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини». Вони передбачають усвідомлення та розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, ідей співіснування людей та спільнот у глобальному світі; «виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації...; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях» (Державний стандарт базової середньої освіти, 2021, с. 4).

Серед складових культурної компетентності «Державного стандарту базової середньої освіти» формуванню полікультурної сприяють такі: «...наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми...» (Державний стандарт базової середньої освіти, 2021, с. 3).

Відсутність у нормативній базі визначення «полікультурна компетентність» спонукає сформулювати його. Ми пропонуємо трактувати це поняття тими вміннями й навичками здобувачів освіти, які базуються на здобутті ними знань про культури, що сформувалися на цивілізаційному фундаменті різних соціокультурних інститутів (християнство, іслам, конфуціанство тощо) й зумовили утворення власних ціннісних систем та поведінкових стандартів у локальних цивілізаціях, з одного боку, представлені в науці, мистецьких, літературних жанрах; інших культурних формах, з другого. Важливою складовою полікультурної компетентності є знання здобувачів освіти про способи передачі морально-етичних цінностей з покоління в покоління представниками різних культур, її закономірності.

На нашу думку, полікультурну компетентність правомірно вважати складовою частиною визначених Державним стандартом базової середньої освіти 2020 р. ключових компетентностей – громадянської та соціальної, культурної; остання, зокрема, передбачає шанобливе ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів. Це, як і здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різноманітні види мистецтва та інші культурні форми, неможливе без відповідних знань здобувачів освіти (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Етимологія категорії «полікультурна компетентність» засвідчує, що вона передбачає оволодіння учнями/ученицями певною сукупністю знань, умінь і навичок у царині культури. Отже, остання є базовим компонентом цього поняття. Застосування ж складової «полі» – засіб констатації науковим середовищем очевидного: множинностей «змісту» культури як у минулому, так і сьогодні.

У процесі формування полікультурної компетентності надзвичайно важливим є поняття «явище». Воно влучно визначає сутність співіснування представників різних віросповідань, традицій, культур. Ця категорія, поруч із головними подіями й тенденціями, формує зміст історичного компоненту, який визначений Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.).

Явище взаємоприсутності одних у житті інших, їхні контакти в певному геополітичному просторі (державі / регіоні) визначено в трьох проєкціях: співіснування, взаємодія, протистояння.

Запропонована інтерпретація знань здобувачів освіти про одне із явищ історичного процесу поєднана з наступною складовою історичного компонента Державного стандарту, а саме: «ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому» (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011).

Більше того, дефініція «явище» в контексті процесу формування полікультурної компетентності наповнює додатковим змістом сутність таких змістових ліній як «людина – людина», «людина – суспільство», «людина – світ уявлень та ідей», «людина – простір».

Ця важлива компетентність простежується в сутності одного із завдань суспільствознавчого компонента («проведення аналізу та оцінювання суспільних явищ»), його змістових ліній «людина в суспільно-політичній сфері, людина в соціальній сфері..., людина в культурно-духовній сфері» (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011).

Інтерпретуючи принципи навчання (дидактичні принципи) як визначальні ідеї в реалізації процесу пізнання, не можемо оминати увагою принципу систематичності й послідовності. Під першим пропонуємо розуміти не лише неухильне використання вчителем наукових засад, котрі визначають систему пізнаваного, а й тих можливостей знайомства здобувачів освіти з *інністю*, які визначені нормативними документами (навчальними програмами) та відображені в підручниках. При цьому, враховуючи національний характер української школи, йдеться не про паритетне представлення в курсі історії України сюжетів, які оповідають про ті чи інші етнічні / конфесійні спільноти, що проживали / живуть на її території, а про створення оптимальних педагогічних умов для усвідомлення учнями/ученицями закономірності присутності *Інших*.

Послідовне представлення таких сюжетів здобувачам освіти забезпечуватиме реалізацію принципу систематичності. Оскільки ж таких тем у навчальних програмах небагато, то використання якщо навіть не всіх, то принаймні більшість з них сприяє осмисленню здобувачами освіти соціокультурного обрису країни, регіону, світу, того чи іншого процесу, надає можливості для логічних переходів від одного до іншого компонента осягнення історії. Їхня сукупність (зокрема, природність гетерогенності соціального простору, взаємодії представників різних віросповідань,

взаємозапозичення ними елементів побуту, музичної творчості тощо) має забезпечити випускників закладу загальної середньої освіти тими знаннями й навичками, які забезпечуватимуть природне функціонування в їхній свідомості толерантності, розуміння закономірності присутності поруч попутників.

Вивчення історії десятиліттями структурувалося за «схемою», яка складалася з таких складових: соціально-економічний розвиток країни, політичні процеси в ній, участь держави у міжнародній політиці. Осягнення культури в закладі загальної середньої освіти, як і на історичних факультетах закладів вищої освіти, зводилося головним чином до ознайомлення здобувачів вищої освіти з тими чи іншими архітектурними стилями, прізвищами письменників, композиторів тощо. Іншими словами, ані одні, ані другі здебільшого не отримували необхідної теоретичної підготовки для осмислення культури як явища. Ресурс цінностей як рушійного потенціалу для суспільної мобілізації прочитувався тільки в прокрустовому ложе ідеологій.

Така диспозиція вже сприймається анахронізмом. Унаслідок набуття популярності принципу культуровідповідності, який актуалізує значимість відповідності процесу виховання щодо вимог середовища й часу. Ф. А. Дістервег, який запровадив поняття «культуровідповідність», наголошував на важливості формування індивідів суголосно вимогам сучасної вітчизняної та світової передової культури й науки (Гончаренко, 1997, с. 183).

Складність пізнання здобу чачами совіти духовного актуалізує важливість принципу доступності під час вивчення історії. Для досягнення бажаної мети вчителям необхідно добирати ту «доказову базу», яка сприятиме осмисленню нематеріального «компонента» минулого. Ці приклади мають враховувати вікові особливості здобувачів загальної середньої освіти та сприяти усвідомленню ними тих чи інших теоретичних положень. Так, скажімо, немає сенсу занурювати школярів, які вивчають історію Середньовіччя та період Нової історії, в тонкощі теорії локальних цивілізацій. Водночас доступність використовуваного матеріалу під час вивчення певних подій (урахування вікових особливостей дітей), системність у представленні вчителем тих чи інших сюжетів історії, які демонструють значимість духовного в житті індивіда / соціальної групи (етноконфесійної спільноти, нації), формування ним навичок аналізу й інтерпретації такого наративу школярами/школярками мають зумовити розуміння останніми складових строкатого конфесійного простору Європи, України зокрема, ключових положень віровчень тощо, вмінню визначати суспільно-історичні уроки конфліктів на релігійному ґрунті та велич тих нечисленних компромісів, які дали імпульс закладанню підвалин віротерпимості як фундаментальної цінності сучасної євроатлантичної цивілізації.

Реалії України (зокрема, трудова міграція, туризм, мільйони тих, хто залишив Батьківщину в час російсько-української війни) є оптимальною передумовою реалізації принципу зв'язку навчання з життям. Безпосередній досвід дітей, почуте ними від батьків і рідних тощо є добрим підґрунтям для їх залучення в обговорення / осмислення тих чи інших проблем.

Латентним елементом процесу формування полікультурної компетентності здобувачів освіти є перебування в просторі «Я» / «Ти», «Ми» / «Вони», де перші («Я», «Ми») – представники рідного мовного середовища, віросповідання, соціокультурних традицій. А відтак уявна зустріч із *Іншими* викликає закономірну несвідому реакцію, яка об'єктивно створює передумови для використання принципу емоційності навчання. Зрештою, сама минувшина, яка всуціль наповнена сюжетами страждань, поневірянь, насильства, з одного боку, героїки, з другого – спонукає вчителя використовувати це ресурсно багате джерело під час вивчення історії. Пояснення ним навчального матеріалу, його виражені коментарі до відповідей здобувачів освіти, повсякчасне створення атмосфери поваги до інших є запорукою, що дозволяє перетворити колективне «Ми» в емоційне чутливу, проте не конфліктну платформу пізнання досвіду людства, реалізовувати принцип емоційності навчання формуючи толерантність суб'єктів пізнання.

Поруч із іншими (оптимізація освітнього процесу, його диференціація тощо), вище зазначені принципи визначають передумови для успішного формування полікультурної компетентності здобувачів освіти. Цьому сприятиме також відмова від потрактування історичного процесу в конфліктогенному прочитанні, представлення співіснування іншостей як норми і конфліктів як форс-мажору. Створення ж учителями проблемних ситуацій у процесі навчання спонукатиме здобувачів освіти до формулювання відповідних суспільно-політичних уроків і висновків.

Відправною точкою процесу формування ПК є використання подій минулого як ілюстрації різних форм взаємодії «Ми» й «Вони». Вона ґрунтується на засадах інтерпретації представників різних культур як рівних суб'єктів формування культурного надбання людства; толерантності фундаментальної цінності у взаємодії представників різних цивілізацій; мирного співіснування, взаємодії конфесійних спільнот як норми; протистояння як проявів нетерпимості, фанатизму, котрі є прикладами для формування суспільно-історичних уроків толерантності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Полікультурна компетентність є складовою частиною громадянської та соціальної, культурної компетентностей. Її формування забезпечується застосуванням у процесі організації навчання теорії локальних цивілізацій в якості теоретичної основи та полікультурного, культурологічного підходів як таких, які максимально сприяють успішному досягненню бажаної мети. Це реалізується під час конкретизації тих знань здобувачами освіти, які здобуваються ними в процесі вивчення курсів історії України та всесвітньої історії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі етнічної, конфесійної та мовної строкатості світу в реаліях глобалізації, у вивченні оптимальних умов задля формування полікультурної компетентності здобувачів освіти, що буде відповіддю на важливий суспільний запит.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Яковенко, Н. (2008). «Образ себе» - «образ Іншого» у шкільних підручниках з історії. *Шкільна історія очима істориків-науковців. Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників з історії України*. С. 113–122.

Сікорський, П. (2021). Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*. № 1 (52). С. 96–100.

Удод, О. (2008). Шкільний підручник як історіографічне явище. *Шкільна історія очима істориків-науковців. Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України*. С. 104–113.

Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 03.05.2024).

Державний стандарт базової середньої освіти. (2021). *Історія в рідній школі*. № 2. С.2–20.

Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення 05.05.2024).

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011). : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.05.2024).

Гончаренко, С. (1997). Український педагогічний словник. Київ, «Либідь». 374 с.

REFERENCES

Yakovenko, N. (2008). «Obraz sebe» - «obraz Inshoho» u shkilnykh pidruchnykakh z istorii [«Image of Oneself» – «Image of the Other» in School Textbooks on History]. *Shkilna istoriia ochyma istorykiv-naukovtsiv. Materialy Robochoi narady z monitorynhu shkilnykh pidruchnykiv z istorii Ukrainy*. S. 113–122.

Sikorskyi, P. (2021). Osnovni pedahohichni pidkhody ta yikh vplyv na formuvannya navchalnykh tekhnolohii [Basic Pedagogical Approaches and Their Influence on the Formation of Educational Technologies]. *Osvitni obrii. No 1 (52)*. S. 96–100.

Udod, O. (2008). Shkilnyi pidruchnyk yak istoriohrafichne yavyshe. Shkilna istoriia ochyma istorykiv-naukovtsiv [(The School Textbook as a Historiographical Phenomenon)]. *Materialy Robochoi narady z monitorynhu shkilnykh pidruchnykiv istorii Ukrainy*. S. 104–113.

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 03.05. 2024).

Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State Standard of Basic Secondary Education]. (2021). *Istoriia v ridnii shkoli*. No 2. S.2–20.

Derzhavnyi standarti bazovoi serednoi osvity. (2020). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (data zvernennia 05.05.2024).

Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity. [State Standard of Basic and Full General Secondary Education]. (2011). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (data zvernennia 04.05.2024).

Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: «Lybid». 374 s.

**THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF
A MULTICULTURAL APPROACH IN THE PROCESS OF STUDYING
HISTORY BY STUDENTS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION
INSTITUTIONS**

Kateryna Popova

PhD Candidate,

Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences,

Rivne State University for the Humanities,

History teacher at Rivne Lyceum-School No 19,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-9060-0330

e-mail: katerina121997@ukr.net

Abstract. The article deals with the analysis of the theoretical foundations of the multicultural approach in the process of studying history. The author emphasizes the need to study history in the context of multiculturalism, as it has been actualized by the past of Ukraine, its European integration course, which necessitates the need to meet European standards, as well as the need to counter stereotypes and prejudices, forming the values of tolerance and multicultural competence in students.

Since there is no definition of “multicultural competence” in the regulatory framework of Ukraine, the author formulates it. The article interprets it as an integral part of civic, social, and cultural key competencies. The author also presents her own vision of the interpretation of the concept of “multicultural approach” and talks about its social space.

The author states that multicultural competence can be formed in history lessons by applying a multicultural approach, which means rejecting Eurocentrism and Ukrainocentrism, focusing on different socio-cultural institutions, cultures, ethnic communities, the interactions of different peoples, etc. The author takes the Law of Ukraine on Education (2017) and the State Standards of Basic Secondary Education as the basis for interpreting multicultural competence.

The article outlines the principles of implementing a multicultural approach. In particular, the author emphasizes the principles of systematic and consistent study of educational material, accessibility, emotionality, etc. The author defines them as key conditions for the formation of multicultural competence. To form the latter, the author takes attention to the role of the school textbook which is a guide for students in forming their knowledge of the Others.

Keywords: multiculturalism, multicultural approach, competence, Other, History.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2024 р.

Наукове видання

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ
Збірник наукових праць

Випуск 19
Том 2.

Упорядники:
проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Підписано до друку 14.05.2024 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 16,7. Замовлення №235/2. Наклад 300

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ВРМ-ПОЛІГРАФ
вул. Київська, 36, м. Рівне, 33027;
тел.: 0800 - 33 - 51 - 57

I – 66   **Інноватика у вихованні:** зб. наук. пр. Вип. 19. Том 2. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 264 с.

УДК 37: 005.591.6
ББК 74.200

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024